

Oroszi Sándor

ARÁNYOSÍTÁSOK A SZÉKELY KÖZBIRTOKOSSÁGOKBAN

A székelyföldi erdők tulajdona még az egykori székely közösségből ered. Évszázadokig csak a kiirtott, letarolt földek használatát szabályozták, s kerültek azok idővel magántulajdonba. A székely társadalom fokozatos rétegződése, vagyoni differenciálódása természetesen az ősi, közös földtulajdont érintette leginkább, így az erdőkét is. Azok részben magánerdőkké váltak, másik oldalon pedig a jobbágyi helyzetben lévő székelyföldi lakosok a környező erdőknek csak használóivá, nem pedig tulajdonosává lettek. A szabad székelyek tömegei azonban továbbra is közös használatú és közös tulajdonú erdőkből, kaszálókból éltek.

Az 1848. évi jobbágyfelszabadítás, majd annak földbirtokra vonatkozó rendelkezései nyomán a Székelyföldön is bizonyos átrendeződés ment végbe. Ez előbb csak a volt jobbágyokat, majd idővel csaknem az egész lakosságot érintette. A székelyek a közös tulajdonú földeket, így az erdőket is, egyre inkább csak – a már korábban végbement vagyoni differenciálódást tükröző – aránykulcsok szerint használhatták. Az aránykulcs nemcsak a közös hasznosításnak, hanem a birtokfelosztásnak is alapjául szolgált. Az arányosításokat (felosztásokat) 1871-ben, 1880-ban és 1908-ban törvényekkel szabályozták. Az arányosításnak tárgyunk szempontjából fontos feltétele volt, hogy a közösből magántulajdonba kerülő erdőkre és legelőkre területi minimumot írtak elő. Ezzel a birtok indokolatlan elaprózását akarták megakadályozni. Számunkra azonban most nem is ez a további lépés, hanem az első, a birtokelkülönítések, az arányosságok adminisztratív oldala a legfontosabb. Ezt vizsgáljuk most meg három kászonszéki (Csík megye) község példáján keresztül, amelyek dokumentumai csíkszeredai magángyűjteményben maradtak fenn.

I.

Kászonszakabfalva 1900-ban törvényerőre emelkedett arányosítását 4253 kh 1591 □öltre végezték el. Az úrbéri illetmények kiadásának alapját az 1871. évi LIII. és LV. törvénycikkek képezték, továbbá az 1880. évi XLV.

Legelőjét és erdejét legelőször a volt földesúr, Balázsy Lajos kapta meg, összesen 191 kh 373 □ölet. Azután a községi iskola, lelkészi hivatal, a római katolikus egyház, továbbá a kántori és tanítói hivatal, szintúgy a görög katolikus lelkészek, tanítók és hivatalok is. A községben még birtokos, de már csak az egykori nemesi közbirtokban érdekelt Apor, Bornemissza és Lázár családok járandóságát – hasonlóan a volt jobbágyokéval – ugyanitt az általuk „*birt fekvőségük területe és mennyisége a belsőségek háromszoros számításával*” állapították meg. Érdekességként jegyezzük meg, hogy a fenti egyházi személyek és hivata-

lok „kiemeltségét” a reformátusok nem élvezték. Így a 852 birtokot tartalmazó jegyzékben csak az utolsó két helyen szerepeltek, a körlelkész 34/5974729-ed (= 34 ööl), a tanítói hivatal pedig 17/5974729-ad (17 ööl) résszel – tekintettel arra, hogy nekik a faluban ingatlanuk nem volt. Itt hívjuk fel a figyelmet arra, hogy a „közhelybeli arányszám” 1/5974729; egy-per-ötmillió-kilencszázhetven-négyezer-hétszázhuszonkilenc-tízmilliomod. Ez úgy került meghatározásra, hogy a felosztandó összes földet átszámították négyszögöltre, s egy négyszögöl adott egy egységnyi juttatást. Igaz, így elérték, hogy osztáskor öl alatti egységek nem kerültek meghatározásra, de a későbbiek során azt is látni fogjuk, hogy a jogosultak még további – legtöbbször családon belüli – aprózást is kérhettek. S így például két birtokos:

„840. *Mészáros Antal, Mezei Ferenc, Mezei József, Mezei Mihály, Mezei Rózsa, Mezei Trézsi, Mezei Éva 3 hold 29 ööl, 5090/5974729-ed részben.*

841. *Mezei József 2 hold 759 ööl, 3959/5974729-ed részben*” lett tulajdonos. Ezek után elképzelhető, hogy a fentiek családja hogyan és mennyi fából részesedhetett akkor, amikor az erdőkre megalakították az 1898: XIX. tc. szerinti birtokközösséget. Még akkor is, ha a kászonjakabfalvi volt úrbéresek – miként a legelővel, úgy az erdővel is – „a szabad székely birtokkal” összekapcsolódtak, azt közösen hasznosították. Az említett törvény szerint kidolgozandó alapszabályban viszont mindenki csak birtokarányának megfelelően szavazhatott, illetve részesedhetett a felosztandó javakból.

II.

A **kászonimpériek** 1903-ban befejeződött arányosítása az előbbinél annyival érdekesebb, hogy itt négy közös területről, ráadásul kettő más község határában fekvőről, született megegyezés. Ahogyan az előbb, itt is legelőször a volt földesurak, majd a hivatalok és intézmények, végül pedig a közszékelyek, illetve a volt jobbágyok kaptak részesedést. A 3240 kh 761 ööl terület elméleti „szétbontása” – a „kiemeltek” levonását követően – 1/5 076562 osztásával került meghatározásra. Például:

„53.	<i>Tamás Ignác</i>	<i>9523/5076562</i>	<i>5 kh</i>	<i>1523 ööl.</i>
53.a.	<i>Tamás Ignác és neje András Mária</i>	<i>1360/5076562</i>	-	<i>1360 ööl</i>
54.	<i>Tamás Antal és első neje Gáborosi Róza</i>	<i>2721/5076562</i>	<i>1 kh</i>	<i>1121 ööl</i>
54.a.	<i>Tamás Antalné Balázs Terézia</i>	<i>1360/5076562</i>	-	<i>1360 ööl</i>
54.b.	<i>Tamás Antal</i>	<i>1360/5076562</i>	-	<i>1360 ööl</i>
55.	<i>Ráduj János (kicsi)</i>	<i>3174/5076562</i>	<i>1 kh</i>	<i>1574 ööl</i>
55.a.	<i>Ráduj János és neje Demeter Mária</i>	<i>2268/5076562</i>	<i>1 kh</i>	<i>668 ööl”.</i>

A második birtoktárgy, a répáti borvízforrás összterülete – némi kiegészítést követően – 36 kh 688 ööl volt. Az osztási arányszám: 1/60804. Egy egységre egy négyszögöl terület jutott, s már ezen arányosításkor kimondták: mind a bor-

vízforrás területe, mind a rajta lévő épület állandó közösségben tartandó. Azaz az összesen 440 jogosult azt egyéni birtokba nem adja.

A harmadik a **Csikbánfalva** határában fekvő Lesőd-havas, míg a negyedik, a **kászonal-** és **-feltízi** határon levő Borsik-havas (az első arányszáma 1/171407, a másodiké 1/119479) összterülete 108 kh 534 □ölet, illetve 75 kh 822 □ölet tett ki. Ezekben az esetekben a példák idézésétől eltekintünk, csak megjegyezzük: mindkét havas legelő- és erdőterületeket tartalmazott. S tudjuk: a székely a „havas” fogalma alatt mindkettőt érti.

III.

Kászonalaltíz esetében az újraarányosítást érhetjük tetten. Az 1906-ban elkezdődött munkálatok eredményét 1908. március 12-én tették közzé, miközben ezen újraarányosításokat megszigorító törvény, az 1908. évi VIII. tc. március 17-én hirdettetett ki. Azaz a kászonalaltíziek mintegy az utolsó pillanatban éltek az újraarányosítás lehetőségével.

Az 1871. évi LV. tc. 8.-ának 2. pontja alapján az újraarányosítási kérelemnek mindenképpen helyt kell adni akkor, ha valamelyik birtokosnak 100 kh feletti arányrésze van, s kéri annak kiadását. Bár az említett, 1906-ban elinduló folyamat kérelmét nem ismerjük, de mögötte Fejér Károlyt sejthetjük. Nevezett ugyanis úgy vélte, hogy neki már van 100 kh-at meghaladó arányrésze. Következésképpen egyéni tulajdonra jogosult. A feltehetően nagy per- és műszaki (felmérési) költséggel – amit kénytelen volt Kászonalaltíz „birtokos közössége” viselni – végzett munka végül Fejér Károlyra nézve kedvezőtlen eredményt hozott, mivel neki „*saját tulajdonú 100 hold községbeli illetmény nem jutott.*”

Az újraarányosítás során Kászonalaltíz „község földbirtokos közönsége” is kapott 1087 □ölet (84. sorszám). Szintén ilyen, feltehetően tisztázhatatlan helyzet eredményezte a 37. sorszám alatti, 344. telekkönyvi (al)számon szereplő birtokrészt, amire „megszűnt” bejegyzés került.

A 3826 kh 755 □öl területet egyébként 531 sorszám alatt és 1/6122355 arányszám mellett osztották fel. A jogosultak további „oszlására” példát idézünk. A 110. sorszámúak 1086/6122355-ad arányrész után 1086 □ölet kaptak, de így:

„Balázs János	9/99
Balázs Anna	9/99
Balázs József	9/99
Balázs Dávid	8/99
Balázs Márton	8/99
Balázs Lajos	8/99
Balázs László	8/99
Balázs Katalin	8/99
Balázs Zsigmond	8/99
Balázs Károly	8/99
Balázs György	8/99
Balázs Terézia	8/99.”

Ezt látva elképzelhető, hogy egy-egy számosállatra mennyi legelő, netalán a kiosztandó tűzi- és épületfából hány köbméter juthatott.

V.

Összefoglalásként rámutatunk, hogy a 20. század elejére a kétféle birtokközösség – az úrbéri és a székely – a Székelyföldön területileg és szervezetileg is kezdett összeolvadni. Az arányrészek meghatározása, majd telekkönyvi rögzítése hosszadalmas és költséges eljárás volt, aminek gyakorlati használhatóságát újra és újra be kellett bizonyítani. (Itt rögtön az erdőbirtokos közösségekről szóló, illetve a legeltetési közösségekről intézkedő törvényekre utalhatunk.) Az arányrészek szerinti döntésekhez, szavazásokhoz ugyanis a pillanatnyi jogosultakat és jogosultságuk mértékét kellett ismerni. A modern polgári tulajdon szintén megkövetelte a birtokközösségek tagjainak ilyen módon való meghatározását, a mindenkori helyzet ismeretét. Tehát a birtoknyilvántartás folyamatos „karbantartást” igényelt, ami azonban el-elmaradt. Ebből komolyabb gondok csak akkor keletkeztek, ha az arányrészek kiadásáról, netalán a közös birtokot érintő – az állam által megkövetelt – szervezetek kialakítására került sor. Végül természetes, hogy a tulajdoni hányadukkal nem élők, netalán „pillanatnyi pénzzavarral” küzdők szorultságukban arányrészüket (is) eladták, ami a hírhedt székelyföldi spekulációkhoz, visszaélésekhez, végső soron pedig a székelyek gazdasági erejének gyengüléséhez vezethetett.

A konferencia résztvevői